

Vývin vôle detí predškolského veku

Úvod

V našej učebno-výchovnej praxi si každým rokom viac a jasnejšie uvedomujeme, že z našich detí vychovávame ľudí socializmu a komunizmu. Naše predstavy o tom, aké charakterové črty by mal mať socialistický človek, sa stále dopĺňujú a spresňujú. Poznávame stále nových hrdinov práce, vynikajúcich učiteľov, novátorov, zlepšovateľov, poznávame ich vlastnosti a charaktery. Aj krásne umenie vo svojich dielach zobrazuje typy takýchto nových ľudí, takže dnes už môžeme dosť presne popísať niektoré črty charakteru, ktoré má mať socialistický človek. Je to predovšetkým vysoký stupeň uvedomenosti, materialistický svetonázor, socialistický vzťah k vlasti, ku kolektívu, k práci, k ľuďom vôbec, ďalej vedomie povinnosti, zodpovednosti, statočnosť, iniciatívnosť, húževnatosť, vytrvalosť, skromnosť, optimizmus atď.

Už na prvý pohľad vidieť, že na vytváraní charakteru socialistického človeka v rozhodujúcej miere participuje práve vôľová stránka. Veď také vlastnosti, ako je cieľavedomosť, húževnatosť, vytrvalosť, rozhodnosť, sebaovládanie, samostatnosť sú znaky vlastné ľuďom bojujúcim za lepší život pre seba a svoje deti.

Všeobecná charakteristika vôle

Život človeka sa prejavuje v rôznych činnostiach a konaniach. Niektoré sú veľmi jednoduché (jednoduché pohyby rúk, kývnutie hlavou atď.), iné veľmi zložité (riadenie automobilu, operácia lekára, vedecká práca a pod.). Niektoré činnosti vykonávame bez toho, aby sme si ich uvedomili alebo dopredu vytýčili cieľ ich konať. Takou je napríklad zakašľanie, kýchnutie, zavretie oka pri prudkom osvetlení. Činnosť tohto druhu nazývame neúmyselným konaním. Sú však činnosti, ktoré na svoje uskutočnenie vyžadujú veľké úsilie. Takou je napríklad vyjsť na vysoký kopec. V takomto konaní si obyčajne jasne postavíme cieľ, ktorý chceme dosiahnuť, premyslíme si prostriedky, ako ho dosiahneme, rozhodneme sa a zameriame celú svoju energiu na to, aby sme cieľ dosiahli. Pritom odstraňujeme všetky vonkajšie a vnútorné prekážky (obstaranie potravy, výstroja, premáhanie obavy z cesty, nechuf z prípadného zlého počasia atď.). Takúto činnosť voláme úmyselným alebo vôľovým konaním.

V psychológii zvykneme vôľu definovať ako psychický proces, ktorým človek organizuje svoju činnosť na dosiahnutie vedome vytýčeného cieľa. Prejavuje sa v prekonávaní vonkajších a vnútorných prekážok. Vôľa sa, pravda, prejavuje a uplatňuje aj vtedy, keď navonok neprejavíme nejakú činnosť, ale práve naopak, príslušnú činnosť zadržujeme. Napr. chceme ísť do kina, ale rozhodneme sa ostať doma, lebo máme inú neodkladnú úlohu.

Vôľa umožňuje človekovi prekonávať svoje vlastné telesné stavy ako bolesť, únavu, nechuf k práci. Vôľa pomáha ovládnuť svoje city, afekty, hnev, smútok, radosť a svoje vášne i osobné záľuby. Už z povedaného vyplýva, že vôľa je vlastná len človekovi. Vznikla a rozvíja sa predovšetkým v pracovnej činnosti ľudí, umožňuje človekovi neustále zlepšovať svoje životné podmienky, dosahovať stále vyššie a vyššie ciele.

Vôľové konanie

Vo vôľovom konaní rozoznávame dve základné etapy: 1. prípravné obdobie vôľového konania, ktoré končí rozhodnutím, 2. praktické uskutočňovanie rozhodnutia.

Kým uskutočníme nejaký vôľový čin, obyčajne si vopred uvedomíme cieľ, ktorý chceme dosiahnuť, potom zvážime dôvody, prečo ho chceme vykonať, rozmyslíme prostriedky, akými ho vykonáme, dôsledky a význam vôľového konania, skrátka, ako by sme vôľové činy vykonali najprv v mysli. Toto obdobie môže byť čo do časového trvania dlhšie alebo kratšie. Rozhodne ináč sa nám prejavuje u detí predškolského veku, ináč u dospelých. Kým deti predškolského veku sa rozhodujú veľmi rýchle, dospelí — isteže podľa povahy cieľa a stavu nervovej sústavy — dlhšie, premyslenejšie, uváženejšie. Dĺžka prípravného obdobia bude záležať od povahy a významu cieľa, ktorý chceme dosiahnuť svojim vôľovým úsilím. Inak bude prebiehať rozhodovanie pri prechádzaní cez ulicu, keď nám hrozí nebezpečenstvo zo strany bližšieho sa automobilu, inak keď sa rozhodujeme, aký odbor budeme študovať na vysokej škole. Prípravná etapa vôľového konania končí rozhodnutím. Rozhodnutie je dôležitou časťou vôľového konania, nemusí však viesť k uskutočneniu. Napríklad človek sa môže rozhodnúť, že preštuduje knihu, ale ostáva len pri rozhodnutí. O tom, či sa prípravné obdobie stane vôľovým konaním, rozhoduje etapa druhá, pri ktorej dochádza k praktickému uskutočneniu rozhodnutia. V tejto etape prekonávame, ako sme už spomenuli, vnútorné a vonkajšie prekážky, s ktorými sa pri realizácii nášho konania dostávame do styku. Vôľové konanie je tesne späté s ostatnými psychickými procesmi s vnímaním, pozornosťou, pamäťou, najmä však s myslením a citmi.

Vývin vôle

Vôľa sa u človeka vyvíja pod vplyvom prostredia a výchovy. Dieťa je pri svojom narodení schopné len neúmyselných činností (žmurkanie, obranné reakcie), fyziologickým základom je mechanizmus nepodmienených reflexov. Na ich základe sa vytvárajú sústavy dočasných spojov v I. a II. signálnej sústave, ktoré tvoria fyziologický základ vôľového konania. Dojča v prvom období svojho života vykonáva mnoho neúmyselných pohybov, hádzže ručičkami, nožičkami. Postupne dochádza k diferenciacii pohybov. Dieťa sa naučí pohybovať rukami, nohami, hlavou. S rozvojom ostatných psychických procesov, najmä pocitov a vnímania, dochádza k vytvoreniu dočasných spojov medzi pohybovými analyzátorami a ostatnými analyzátorami, najmä zrakovým a sluchovým. Dieťa napríklad počuje zvuk matkinho hlasu, a otočí tým smerom hlavu. Rozvíjanie pohybovej činnosti dojčata má veľký význam pre neskoršie ovládnutie jednotlivých orgánov, a tým aj pre vôľové konanie celého organizmu.

O vôľovom konaní dieťaťa môžeme hovoriť až vtedy, keď sa prejavia prvé známky úsilia o dosiahnutie určitého cieľa. Hoci takéto náznaky pozorujeme už u detí v období od 1—2 rokov, nemôžeme ešte hovoriť o vôľovom konaní v pravom zmysle slova (dieťa si napr. ešte nevie samostatne vytýčiť a uvedomiť cieľ), ale len o schopnosti vykonať už niektoré činnosti, ktoré vyžadujú od neho dospelí a ktoré ono svojou vôľou uskutoční. Sú to známe príkazy dospelých: Poď sem! Urob to! Odlož si hračku! a pod. U dieťaťa sa pod vplyvom výchovy pomerne rýchlo rozvíja ovládnutie pohybov. Rozvíjajú sa ostatné psychické procesy. S ich rozvojom dochádza aj k ďalšiemu rozvíjaniu jednoduchých vôľových činností. Napr. dieťa sa chce dostať k obďaleč

sediacej matke, chce dosiahnuť svoju obľúbenú hračku a pod. Táto vôľová činnosť sa uskutočňuje pod vplyvom citových zážitkov. Rozvoj reči dáva dospelému možnosť rozvíjať vôľu dieťaťa ešte intenzívnejšie. Pred dieťa sa stavajú úlohy, prikazuje sa mu robiť to alebo ono, zakazujú sa mu určité veci (Toto nerob! Toto nesmieš!), rozvíja sa vnútorný útlm. Vôľa sa rozvíja pod priamym vedením dospelých. V tejto etape vo veku od 1—3 rokov má veľký význam pre správny vývin a výchovu dieťaťa napodobovanie činností dospelých dieťaťom. Preto z výchovného hľadiska je veľmi dôležité, aby sa v rodine a v jasliach uplatňovali správne zásady denného poriadku, ktorého samotné uplatňovanie má veľmi pozitívny vplyv na vývin vôľovej stránky dieťaťa. Tým, že dieťa napodobňuje konanie dospelých, i samo cvičí svoju vôľu. Výchova vôle v útlom veku má byť zameraná na výchovu k samostatnosti, na posilňovanie dôvery vo vlastné sily dieťaťa (Skús to! Urob to!), na rozvíjanie pohybov a zručností. Pravda, dieťaťu nemožno všetko povoliť, treba ho učiť podriaďovať sa prikazom dospelých, treba ho učiť ovládať sa.

U dieťaťa predškolského veku vývin vôle pokračuje najmä v súvislosti s jeho hlavnou činnosťou, v hrách. Dieťa začína prejavovať iniciatívnosť, preberá samo rôzne úlohy, ktoré aj plní, podriaďuje sa pravidlám hry, niekedy však pravidlá rýchlo poruší a prechádza na inú činnosť. Treba pripomenúť, že u dieťaťa predškolského veku je ešte veľmi nedostatočne rozvinutý práve vnútorný útlm, takže dieťa nevydrží sústreďovať sa dlhší čas na jednu činnosť, ale má snahu veľmi rýchlo prechádzať a prenášať svoj záujem na iné pole. Napríklad: hrá sa s koníkom, ale jeho pozornosť upútal nejaký blýskavý predmet, nechá koníka a prechádza hrať sa s týmto predmetom. Teda vôľa je ešte veľmi nestála, rozhodnutie sa mení veľmi rýchlo, často ešte predtým, ako začalo jeho uskutočňovanie. Veľmi rýchlo sa menia motívy vôľového konania.

Vôľové konanie je veľmi silne ovplyvňované citovými zážitkami. Čím silnejší je cit, tým viac vôľového úsilia vie dieťa vynaložiť na dosiahnutie určitého cieľa. Postupne však najmä s ďalším rozvojom vnútorného útlmu v období staršieho predškolského veku dochádza k ďalšiemu rozvoju vôle. Dieťa začína konať plánovitejšie, cieľavedome odstraňuje prekážky, ktoré stoja pred ním. V tomto období sa už vytvárajú kvality vôle, ako je iniciatívnosť, cieľavedomosť, sebaovládanie, vytrvalosť atď. Úloha rodičov a vychovávateľov je vypestovávať uvedené vlastnosti vôle. Dosahuje sa to najmä tým, že sa zachováva pravidelný režim dieťaťa, žiada sa dôsledné plnenie povinností, zachovávanie poriadku, nedovoľuje sa mu lajdáctvo, ľahostajnosť k úlohe, neprehliadajú sa priestupky dieťaťa. Treba ďalej vypestovať uňho užitočné zvyky a návyky. Treba venovať pozornosť telesnej výchove, ktorá posilňuje celkovú činnosť nervovej sústavy.

Učiteľky materských škôl vo svojej práci so zvereným im kolektívom detí majú príležitosť denne pozorovať otázku vývoja vôle u detí predškolského veku. V tejto súvislosti súčasne i možnosť organizovať činnosť detí tak, aby viedla k stálemu upevňovaniu a rozvíjaniu veľadôležitej stránky charakteru človeka.

A. V. Surovcevovala vo svojej knihe „Výchova vôle dieťaťa staršieho predškolského veku“ (vyšla v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve v roku 1955) podrobne rozoberá metódy výchovy vôle pri hrách a rôznych zamestnaniach detí. Upozorňuje na nutnosť individuálnej starostlivosti s deťmi pri výchove vôle. Ukazuje veľmi konkrétne, ako možno taktne a šikovne viesť deti k získavaniu kladných vôľových vlastností, nutných v ich ďalšom živote.

Ak sa len dotkneme otázky cieľavedomosti, húževnatosti alebo vytrvalosti,

rozhodnosti, samostatnosti alebo sebaovládania, vidíme, že ich možno v každodennej praxi stále rozvíjať (pomáhať dieťaťu stavať pred seba ciele v hrách a zamestnaniach, pomôcť mu dokončiť začatú prácu, v prípade tvrdohlavosti ako negatívnej vôľovej stránky vysvetliť nesprávnosť vynakladaného úsilia atď.).

V uvedenom článku nechceme rozoberať podrobne metodiku výchovy vôle. Je lepšie a dôkladnejšie spracovaná v citovanej knihe A. V. Surovceovej. Chceli sme skôr teoreticky oboznámiť s problematikou vôle a jej vývinu u detí predškolského veku, upozorniť skôr na závažnosť tohto vekového obdobia pre utváranie tejto dôležitej psychickej stránky budúceho občana. Predškolský vek je obdobím, v ktorom sa kladú základy psychickej stavby. Preto sa treba veľmi pozorne, s láskou a najmä dôkladným štúdiom starať o to, aby v našich materských školách vyrastali ľudia s jasnými cieľmi a silnou vôľou, ktorá je vlastná ľuďom socialistickej a komunistickej epochy.

MÁRIA KUZNECOVÁ,

riaditeľka 14. materskej školy v Bratislave

Vychádzky — prostriedok výchovy lásky k rodnému miestu

Učebné osnovy pre materské školy v cieľoch a úlohách výchovy uvádzajú, že materská škola učí deti vidieť a chápať krásu v prírode, v okolitom živote a vedie deti k láske k rodnému miestu, kraju a vlasti.

Spojiť tieto dve úlohy — viesť deti k láske k rodnému miestu prostredníctvom krásy prírody a oboznamovania s okolitým životom — nám znamenite pomáhajú vychádzky.

Vo svojich spomienkach sa radi vraciame do čias, kedy nás matka vzala za ruku a jedného teplého jarného dňa zaviedla do záhradky. Dala nám do ruky malú motyčku, hrabličky a lopatku, vyhradila nám kúsok „polička“, ktoré sme mohli po svojom obrábať: kopať, hrabať, neskôr i okopávať a polievať. Ako sme si oblúbili tento kútik našej záhradky! A pochopiteľne — prostredníctvom tohto kúska polička aj svoje rodné miesto.

Kto z nás by si nespomenul na tie časy, keď sme po prvý raz zahnali do potôčka naše húsatká. Či sme sa vtedy neoboznámili s našim potôčkom alebo riečkou?

A keď nás neskoršie v letných mesiacoch otec vzal do poľa, kde sa vlnili klasy obilia, kde sme zbierali prvé poľné kvietky, či to nevyvolalo v nás zvláštny pocit radosti, ktorý sme si zachovali podnes? A keď popri nás prebehol zajačik, ako sme sa naľakali, alebo keď vyletela jarabička, či to v nás nezanechalo hlboký dojem, na ktorý spomíname, a tým pochopiteľne aj na svoje rodné miesto? Alebo keď sme sedeli na vreciach obilia, ktoré sa viezlo do mlyna, a keď sme sa dostali do potoka alebo riečky, aby sme sa vyčlapkali!

Spomienky na detstvo, ktoré nám vpečatil okolitý život, ostali trvale v našej pamäti. Nezabúdajme však, že naša matka, náš otec neoboznámili nás s okolím cielavedome a zámerne, ale z dennej potreby starať sa o svoje deti.

My, učiteľky materských škôl, vieme, že okolitý život je bohatý zdroj